

בבא קמא טז-א

עניין: שדרו של אדם נעשה נחש

מהר"ל נתיב העבודה פ"י

ובפ"ק דב"ק (ט"ז ע"א) תניא שדרו של אדם לאשר שבע שנים נעשה נחש וה"מ דלא כרע במודים. ודבר זה, כי הנחש היה הולך בקומה זקופה שהיה מלך שבחיות ונטל השם יתברך זקיפה שהיה לו מתחלה מפני כי היה מסית האדם עד שהיה מין וכופר בעיקר לגמרי, כמו שאמרו זכרונם לברכה במסכת סנהדרין (כ"ט, א') והיה מסיתו שלא יכרע האדם אל השם יתברך כלל, ולכך כאשר נתקלל הנחש, קללה שלו על

מהר"ל חידושי אגדות

אותו, ולא בא הנחש על חוה. וראיה לזה שיש לאדם שייכות אל הנחש כי האדם היה מלך על התחתונים וכן הנחש היה מלך בחיות בתחתונים קודם שנתקלל והיה האדם בלבד הולך בקומה זקופה וגם הנחש היה הולך בקומה זקופה קודם שנתקלל, וכך אמרו במס' סוטה (ט' א') אמר הקב"ה אני אמרתי לנחש יהא מלך על כל בהמה וחיה עתה ארור יותר מכל בהמה וחיה אני אמרתי שילך בקומה זקופה עכשיו על גחונך תלך הוא אומר אהרוג את האדם ואשא את חוה ולפיכך ואיבה אשית. הרי שהיו דומים, עד שהיה רוצה לישא חוה. ודבר זה קודם קללה, מכל מקום הנחש יש לו דמיון וקירוב אל האדם והאדם אל הנחש, וכאשר מת האדם שדרו של אדם נעשה נחש. דוקא שדרו של אדם לפי שהשדרא בפרט יש לו קירוב אל הנחש, כי הדמיון (הוא) של אדם אל הנחש העיקר הוא השדרא כי אין דבר שהוא נמשך בזקיפה כמו שהשדרא, שהוא עולה בזקיפה, ובדבר זה היה דומה האדם אל הנחש וכמו שאמר' שהנחש ה' הולך בזקיפה ולא שום נברא בעולם רק האדם והנחש והדבר הזה בעצמו מפני כי שניהם מלכים, והמלך יש לו הזקיפה. ולפיכך האדם אחר שבע שנים נעשה הנחש, כי אלו שני דברים, דהיינו הקומה והזקיפה, מורה על המלכות כדכתיב (ויקרא כ"ו) ואוליך אתכם קוממיות, שהיו מיוחדים אלו שניהם דהיינו האדם והנחש מכל הנמצאים התחתונים להיותם מלכים בתחתונים. ואם אין אדם שומר ההבדל שלו כמו שיתבאר אז ראוי האדם ביותר אל הנחש, וזה כאשר אין כורע במודים כי ההבדל בין אלו שניהם כי האדם אע"ג שהוא בקומה זקופה מקבל עליו האדם את הש"י לאלוה וכו"ע לפני מלכו ואלוה שלו. וז"ש וה"מ דלא כרע במודים שאז הדמיון הזה שהוא לנחש קיים לגמרי. אבל אם כורע לפני הש"י בטל השווי והדמיון הזה כי האדם מבטל זקיפתו אל הש"י וכורע לפניו כמו העבד לפני האדון, ולפיכך אמר כי חוט השדרא מן האדם אשר הוא זקיפתו (מן) [של] האדם נעשה נחש מצד ההקש הזה. וה"מ דלא כרע במודים דאם אינו כורע במודים אין זה אדון כלל, כי האדם אשר נברא לעבוד הש"י אף כי הוא נברא להיות זקוף ולהיות מלך יש לו לבטל זקיפתו אצל הש"י וזה שאינו מבטל זקיפתו ולאחר מיתתו בטל ממנו הזקיפה. ולפיכך אחר ז' שנים מן מיתתו שדרא שלו נעשה נחש, ופי' זה נכון.

אוצר מכתבים – פני מנחם ח"א, מכתב ק"ט

איתא בגמרא (ב"ק טז.) שדרו של אדם לאחר שבע שנים נעשה נחש, והוא דלא כרע במודים, וכן איתא בזה"ק (פר' שלח קסד.), ובתוספות (ב"ק שם: ד"ה והוא) ובטור (ארי"ח סי' קכא) פירשו כי צריך להיות זקיף כחיויא (ברכות יב:) והוא לא עשה כן לפיכך נעשה נחש (וע"ש בב"ק בח"א מהרש"א). וצ"ע הלא העונש הוא על שלא כרע, והכריעה היא כחיויא, והזקיפה היא כחיויא, ועוד למה באמת צריך להיות הזקיפה כחיויא, ולמה דוקא לאחר ז' שנים, ולמה דוקא במודים, הלא חיוב הכריעה והזקיפה היא גם באבות תחילה וסוף.

והנה לפי מה שמצאתי בתפארת שלמה (בליקוטי הש"ס ל') מתבאר הענין כמין חומר, שכתב שם ענין דלא כרע במודים, כי יש בני אדם שהם כפויי טובה, וכל שיש להם בעולם הזה הוא מעט אצלם ויש להם תרעומת על הקב"ה על שאין להם עוד יותר, ולפיכך נעשה נחש, כמו דאיתא ונחש עפר לחמו, וכל מה שאוכל אינו טועם רק עפר (יומא עה.), ואינו מתבונן להודות להשי"ת.

ולפי זה אתי שפיר למה דוקא במודים, כי עיקר העונש על שלא הודה, כי י"ל שהשדרה שהוא עיקר בנינו של הגוף (כדאיתא פ"ב דאהלות מ"ג), ובהודאה להשי"ת צריך לכרוע עד שיתפקקו כל חוליות שבשדרה, ועד שיראה איסור כנגד לבו (ברכות כח:), ויש לפרש איסור שהוא מטבע כסף הקטן ביותר, ג"כ יראה כנגד לבו להודות על זה להקב"ה, ולא להיות כפוי טובה, ולא להימנע מלהתבונן בחסדי השי"ת כמו הנחש, שגם אם אוכל כל מעדני עולם אינו טועם אלא עפר, ושבע שנים הם תקופה (עי' בחינוך מצוה פד), ואם גם אז אינו מתבונן להודות, ענשו שנעשה נחש לאחר ז' שנים. וגם אם כרע במודים כדינו, צריך לדעת שאין אנו יכולים להודות אפילו אחת מאלף אלפי אלפים וכו' (כדאיתא בתפלת נשמת), וזהו פירוש גם כי זקיף זקיף כחיויא, שידע שאחרי כל מה שיכרע בהודאה, עדיין לא הודה מספיק, כחיויא.